

Tadeusz Godlewski:

Krystyna Trembicka:

Okrągły Stół w Polsce. Studium o porozumieniu politycznym¹

Okrągły Stół stał się wydarzeniem o historycznym znaczeniu jako świadoma projekcja pokojowego przejścia od autorytarnego systemu socjalistycznego do demokracji. Zawarte wówczas porozumienia uruchomiły dynamikę szybkich zmian politycznych, które wręcz zaskakiwały jego inicjatorów i uczestników, a także analityków i obserwatorów spoza Polski. Tym niemniej, ustrojowy wymiar przedsięwzięcia był uświadomiony w generalnym zarysie przez promotorów idei politycznego dialogu między władzą i opozycją. Okrągły Stół stał się ucieleśnieniem konstruktywnego rozwiązania coraz bardziej ciężającej i beznadziejnej dychotomii „my” – „oni”. I to w warunkach dużego zróżnicowania poglądów i stanowisk po stronie władzy oraz opozycji, a także wewnątrz tych obozów, w ich społecznym i politycznym zapleczu.

Perspektywę badawczą zaciemniała nieco także czarna legenda Okrągłego Stołu jako spisku elit i zdrady ideałów,

tworzona i ożywiona przez radykalnych przeciwników ewolucyjnych zmian ustrojowych. Naturalne skomplikowanie różnorodnych motywacji ideowych i działań politycznych, a także niepewność dotarcia do archiwalnej dokumentacji w pewnym stopniu tłumaczą mimo wszystko dość zaskakującą obserwację, iż książka Krystyny Trembickiej stanowi w istocie pierwszą monografię naukową Okrągłego Stołu. Dodajmy od razu, że spełnia najwyższe wymogi rzetelnego i obiektywnego studium politologicznego.

Zwraca uwagę skrupulatnie wykorzystana, w istocie rozproszona literatura naukowa, głównie w postaci studiów i artykułów bądź ich fragmentów w pracach zbiorowych i czasopismach. Zwłaszcza zaś liczne dokumenty i materiały archiwalne, relacje i wspomnienia, publicystyka. W identyfikacji rozmaitych opinii, ocen i stanowisk, a także proveniencji aktorów Okrągłego Stołu bardzo pomocne okazują się liczne i zróżnicowane przypisy, indeks oso-

¹ K. Trembicka: *Okrągły Stół w Polsce. Studium o porozumieniu politycznym*. UMCS. Lublin 2003, s. 438.

bowy, spis uczestników obrad, wykaz używanych skrótów.

Przejrzysta i koherentna struktura książki zawiera w pierwszym rozdziale genezę Okrągłego Stołu, a w kolejnych trzech rozdziałach analizę zagadnień politycznych, gospodarczych i społecznych, składających się na tematykę obrad. Ten uproszczony schemat pozwala wyraziście zakreslić główne segmenty dyskusji i jej rezultaty, podporządkowanie poszczególnych zespołów, podzespołów i grup roboczych. W zakończeniu przedstawiony został konturowy zarys demokracji „kontraktowej”, choć w formie zbyt skrótowej.

W rozdziale pierwszym, bardzo starannie udokumentowanym, wnikliwie analizowane są różnorodne idee, projekty, inicjatywy prowadzące do otwarcia politycznego w Polsce w drugiej połowie lat 80., łącznie z dłuższym i bardzo interesującym przedstawieniem procedur i sposobów wyłaniania uczestników obrad Okrągłego Stołu. Tłem dla tych działań był kryzys systemu realnego socjalizmu, atrofia jego legitymizacji, malejąca efektywność socjoekonomiczna oraz splot zasadniczo korzystnych dla demokratycznych przemian uwarunkowań międzynarodowych.

W kolejnych trzech rozdziałach autorka przyjmuje założenie takiego prezentowania stanowisk strony koalicyjno-rządowej i opozycyjnej, a także związkowej – w jej zróżnicowaniu na OPZZ i „Solidarność” – które obejmuje intencje, ewolu-

cję poglądów, końcowe rezultaty. Dzięki temu czytelnik może prześledzić proces dochodzenia do politycznego kompromisu w kwestiach zasadniczych i szczegółowych bądź lepiej dostrzec przeszkody na tej drodze. Ta swoista wiwisekcja politycznego dyskursu oraz erudycyjna analiza sprzecznych bądź różnych interesów jest niewątpliwą zaletą recenzowanej książki. Z punktu widzenia politologicznego należy też podkreślić fakt, że Okrągły Stół nadal jest przedmiotem politycznych sporów, a wielu uczestników tego wydarzenia wciąż jest aktywnych w życiu publicznym, a także w działalności politycznej. Ten sposób analizy pozwala więc lepiej zrozumieć wiele późniejszych decyzji politycznych bądź zamiarów, odróżnić pozory od rzeczywistych interesów.

Uprawniony okazuje się końcowy wniosek z pierwszego rozdziału, iż: „Strona koalicyjno-rządowa widziała przyszłość kraju w reformowaniu socjalizmu. Zmiany przyjęte w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, w tym przy Okrągłym Stole, były znaczną ewolucją myśli politycznej i zwieńczeniem postępujących reform. Aspiracje opozycji natomiast sięgały niewątpliwie dalej. Okrągły Stół był dopiero początkiem drogi do demokracji. Stąd w trakcie obrad niemożność uzyskania zgody w sprawach, co do których istniały rozbieżności w kwestii wartości: socjalizmu, zasad stanowiących podstawy ustrojowe państwa, problemu praworządności, treści prawa itp.”²

² Ibidem, s. 244.

Dotyczyły one, jak się okazało, także podstawowej kwestii ustrojowej, a mianowicie wprowadzenia samorządu terytorialnego na szczeblu gminy.

Z rozdziału trzeciego, prezentującego zmiany w modelu gospodarki, wynika, iż uwaga negocjatorów skupiała się zwłaszcza na jej demonopolizacji, restrukturyzacji, urynkowaniu i zakresie odpolitycznienia. W kwestiach zasadniczych nie doszło do zgody i co więcej – charakterystyczne były pominięcia oraz niejasności. Warto więc zacytować istotną pod względem metodologicznym uwagę Krystyny Trembickiej: „Charakterystyczne, że w zasadzie żadnej ze stron nie interesowała niska wydajność pracy. Nie mówiono także o tym, że nie można poprowadzić zmian gospodarczych bez obniżenia poziomu życia społeczeństwa. Na podstawowe pytanie, czy zarysowana została wizja polityki gospodarczej i modelu docelowego, zabrakło odpowiedzi.”³ Zresztą nie było jej przez co najmniej kilka następnych lat.

Największa deklaratywność, odejście od gospodarczych realiów, kierowanie się politycznym rachunkiem zysków i strat w oczekiwaniu na rychłe wybory parlamentarne widoczne były w podejściu do spraw społecznych. Ujęte one zostały w formule wolności i praw obywatelskich w czwartym rozdziale. W odniesieniu do podstawowych wolności – dostępu do informacji, sto-

warzyszenia się, działalności związkowej, praw wyborczych – dość szybko osiągnięty został pozytywny kompromis. Natomiast w potraktowaniu praw socjalnych i ich przełożenia na warunki życia dyskusja okazywała się często pozorna i oparta na demagogicznej argumentacji. Najbardziej widoczny okazywał się tu elityzm Okrągłego Stołu, skojarzony z przetargiem grupowych interesów środowisk i branż. Gorzko, ale prawdziwie zabrzmiała więc opinia autorki: „Jeżeli chodzi o propozycje dotyczące rozwiązywania problemów społecznych, to należy stwierdzić, że po obu stronach nikt na serio nie liczył finansowych skutków umów. W przypadku opozycji wpływało to z przekonania, że za wszystko i tak będzie musiała zapłacić władza, a nie – w ostatecznym rachunku – społeczeństwo, w którego imieniu negocjowano.”⁴

Ten sposób formułowania ocen odpowiada naukowym kryteriom obiektywizmu, z uwzględnieniem formalnych przesłanek wnioskowania, jak i realiów analizowanych procesów i zdarzeń. Okrągły Stół to w książce Krystyny Trembickiej historyczne wydarzenie ukazane w procesualnym wymiarze przełomu lat 80. i 90. Zastosowanie metod interdyscyplinarnej analizy politologicznej pozwoliło ukazać w tym wydarzeniu mechanizmy politycznej gry o władzę.

³ Ibidem, s. 279.

⁴ Ibidem, s. 376–377.